

Dubravka Botica

OŽIVLJENA PALAČA

Život u palači od 1764. do 2004.

Hrvatski povijesni muzej, Zagreb
studenj 2004.- rujan 2005.

Teško je u par kartica teksta sažeti izložbu kojoj je tema, kako stoji i u nazivu, „život“. Još težeg zadatka, prikazati taj „život“ na izložbi, prihvatili su se autori izložbe otvorene u studenom prošle godine u Hrvatskom povijesnom muzeju, autorica izložbe mr. Marina Bregovac Pisk i autor postava mr. Mario Beusan. Tema je život plemića na zagrebačkom Gradecu od kraja 18. i u 19. stoljeću, ali i sama palača u kojoj je izložba postavljena, palača Oršić-

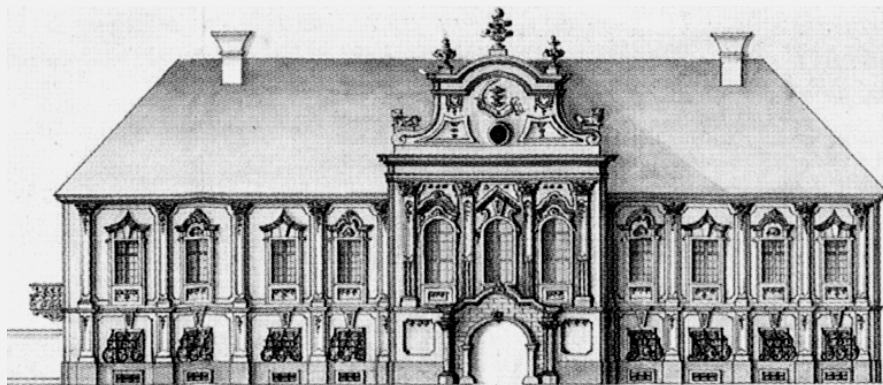
Rauch*, u kojoj je već gotovo pola stoljeća privremeno smješten Hrvatski povijesni muzej (ranije Povijesni muzej Hrvatske). Palača Oršić-Rauch jedan je od najljepših i najznačajnijih primjera stambene arhitekture 18. stoljeća na zagrebačkom Gornjem gradu, kao i u kontinentalnoj Hrvatskoj. Dao ju je graditi Žigmund Vojković koji, nakon što se obogatio ženidbama bogatim udovicama, kupuje zemljište na Gradecu 1763. godine. 1764. dobiva

* Reproducirani nacrt pročelja palače izradio je G. B. Bacchini, 1780.

plemičku titulu i uzima ime Sigismund Vojkffy te započinje gradnju svoje gradske palače.¹ Već samim dimenzijama palača odudara od gornjogradske gradnje tog vremena. Zauzimala je četiri parcele, a za potrebe gradnje Vojkffy je unajmio ciglanu na Trešnjevci. Arhitektonskim obilježjima izdvaja se iz korpusa stambene arhitekture na Gradecu, gdje je prevladavala jednostavna jednokrilna gradnja, odnosno četverokrilno tradicijsko organiziranje prostora te uglavnom visina jednokatnice. Jedina ima „U“ tlocrt - središnje krilo proteže se duž Matoševe ulice, a dva kraća zatvaraju dvorišne strane, otvarajući se prema šumi na Tuškancu, čime je unešen i ladanjski karakter u prostor. Na pročelju se rizalito ističe središnji dio koji nadvisuje bočne. Njemu odgovara u unutarnjoj organizaciji prostora velika veža u prizemlju svodena izduljenim češkim svodovima iz koje dva kraka stubišta vode do velike dvorane na kat. Čitavim pročeljem, a osobito rizalitom, naglašena je raščlamba pilastrima oblikovanim kao ukkladama s visećim lambrekkenima pod bogatim kapitelima, pokrenutim nadprozornim vijencima i dekoracijom portala te profiliranim doprozorcima. Arhitektonska dekoracija, kao i oprema unutrašnjosti s rokoko balustrima ograde stubišta te košaraste kovane rešetke prozora prizemlja prikazane su na planu iz 1780. godine, neposredno nakon gradnje palače. To znači da je palača u potpunosti izgrađena

i opremljena u prvoj fazi gradnje koja je i danas većim dijelom sačuvana. Na visokoj istaknutoj atici središnjeg rizalita pod zabatom je izrađen grb vlasnika, koji je izazivao različita tumačenja u literaturi,² a svoje puno ime palača Vojković-Oršić-Kulmer-Rauch³ duguje brojnim vlasnicima koji su se izmjenjivali kroz povijest.

Povijest same palače presjek je hrvatske povijesti od kraja 18. do početka 21. stoljeća. Za prikaz kulture plemićkog života, od koje nam je, nažalost, tako malo ostalo sačuvano, to je svakako najprimjereniji prostor, i to ne samo u Zagrebu. Pitanje koje se postavilo pred autore izložbe jest kako prikazati kao izložbeni predmet neku građevinu? Arhitektura je najsloženija grana umjetnosti kad je riječ o izlaganju, jer se svojim dimezijama i funkcijama ne može svesti na izložbeni predmet. Situacija je u ovom primjeru još složenija, zato što je sama palača ujedno i muzejski izložbeni prostor. Autori su odlučili ukazati na različite funkcije koje su se odvijale u tom prostoru, prikazati život njenih vlasnika i promjene u društvu tijekom njenog korištenja i tako je ponovno oživjeti, ali prikazati i samu palaču. Izložen je arhitektonski i arhivski materijal o gradnji i vlasnicima palače. Nažalost, nema sačuvanog izvornog inventara pa je prostor oživljen posudbama ili replikama predmeta. Publici su otvorene sve tajne

Zagreb, Palača Oršić-Rauch, nacrt pročelja

¹ LELJA DOBRONIĆ, Zagrebački Kaptol i Gornji grad nekad i danas, Zagreb, Školska knjiga, 1986., 180.

² LELJA DOBRONIĆ, Palača Hrvatskog povijesnog muzeja, Zagreb, Hrvatski povijesni muzej, 2004., 12-13, citira GJ. Szaba koji je palaču na osnovi čitanja grba na pročelju pripisao Oršićima, a autorica donosi tezu o Vojkoviću kao vlasniku.

³ MARINA BREGOVAC PISK, Život u palači od 1764. do 2004. godine, katalog izložbe, Zagreb, Hrvatski povijesni muzej, 2004., 7.

palače, skrivena stubišta za poslugu, a maksimalno je poštovan i izvorni raspored prostora koji je inače često mijenjan za potrebe izložbi.

Puni naziv palače, Vojković-Oršić-Kulmer-Rauch, služi nam i kao vodič po izložbi. Po prostorijama su kronološki raspoređeni izložci iz vremena pojedinog vlasnika. Prvo razdoblje palače, prikazano u prvoj prostoriji u kojoj je izložena sama građevina, arhitektonski je najzanimljivije. Izloženi su nacrti i planovi palače, doduše ne iz neposrednog vremena gradnje, nego nacrti geometra G. B. Bacchinija iz 1780. godine iz Mađarskoga državnog arhiva, izrađeni kada je Vojković pokušavao prodati palaču Zagrebačkoj županiji. Na planovima je vidljiv izvorni raspored prostora i funkcija, a o visokom stupnju kulture stanovanja govori i čak šest ucrtanih zahoda, kao i popratne prostorije (konjušnica u prizemlju, prostorije za čuvanje leda...). Palača je bila važan dio društvenog i kulturnog života Zagreba u zadnjoj četvrtini 18. stoljeća, kada nakon požara u Varaždinu sve više plemstva dolazi u grad. Saonice u širokoj veži dočaravaju ulaske kočija s otmjenim gostima, a mali uski prolazi za služinčad u rječitom su kontrastu s krakovima stubišta s dekoriranim ogradama. U središnjoj dvorani, „palači“, središtu društvenog života Zagreba, izložen je niz plemićkih portreta osoba koje su u to vrijeme mogle biti u palači kao gosti, sve do kraljevskih portreta koji su se obavezno nalazili u plemićkim zbirkama. Gusto raspoređene slike mogu se čitati kao neka vrsta društvene kronike vremena. Palača je bila mjesto održavanja plesova, a jedno vrijeme i kazalište, što je zabilježio i zajedljivi Krčelić opisavši je kao mjesto „raskalašenosti u zabavama“ i „trijumfa razblude“. U četiri prostorije izloženi su povijest i obiteljsko stablo te portreti pripadnika svake obitelji vlasnika. Nakon Vojkovića, od 1806. vlasnici su Oršići, a njihovo vrijeme obilježavaju namještaj i predmeti u

stilu bidermajera, zatim od 1847. Kulmeri, a nakon 1880. i Levin Rauch. Namještaj, portreti, posude i nakit u vitrinama govore o promjenama stila i načina života. Nakon 1931. palača prelazi u vlasništvo gradskog magistrata i postaje ured zagrebačkih gradonačelnika, na izložbi predstavljen piscim uredskim stolom. Od 1959. godine u njoj je privremeno smješten Hrvatski povijesni muzej. Ta privremenost traje već gotovo 50 godina, a o djelatnosti muzeja u palači svjedoče brojni izložbeni plakati.

Sam postav izložbe je izuzetno informativan i zanimljiv, detaljni popratni tekstovi u svakoj od prostorija daju opširne podatke o vremenu i pojedinom vlasniku (konačno je ostvaren postav izložbe koji ne skriva informacije za posjetitelja u katalogu!). Iscrpan i atraktivno oblikovan katalog donosi tekst Marine Bregovac Pisk o povijesti palače te prati postav dajući uvid u događaje i karakter vremena. Osobito je važno istaknuti da je katalog u potpunosti dvojezičan, kao i čitav postav! Uz izložbu je izašao i pretisak teksta najboljeg poznavatelja gornjogradske arhitekture, Lelje Dobronić *Palača Hrvatskog povijesnog muzeja iz 1972.*, preveden na engleski i dizajnom usklađen s katalogom. Prijevod tekstova zapravo je pravi korak u kulturno-turističkoj promidžbi Gornjeg grada o kojoj se toliko priča, a nikako da se adekvatno i ostvari. Dugo trajanje izložbe (gotovo godinu dana) jasno govori o potrebi da najatraktivniji prostor 18. stoljeća postane i mjesto na kojemu je izložena kultura tog vremena i još jednom naglašava potrebu rješavanja prostora potrebnog za djelatnost Hrvatskog povijesnog muzeja. O neadekvatnosti smještaja muzeja već se dosta pisalo. Muzej ne može ostvariti svoju funkciju u tako skučenom prostoru (samo južno krilo koristi se kao izložbeni prostor), a jedan od najljepših primjera gradske stambene arhitekture 18. stoljeća služi kao spremište.⁴

⁴ Nažalost, situacija se nije bitno promijenila od teksta Lelje Dobronić iz 1974. u kojemu priželjkuje gradnju nove muzejske zgrade koja bi zadovoljila potrebe suvremenog muzejskog koncepta na parceli između Lotriščaka i Geofizičkog zavoda, LELJA DOBRONIĆ, Problematika Gornjeg grada i Povijesnog muzeja Hrvatske, u: *Kaj* 7(1974.), 48-51.